

Паржницький Олександр Вікторович
 директор Науково-методичного центру професійно-технічної освіти
 у Запорізькій області, м.Запоріжжя, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено особливості розгляду проблеми організації професійної підготовки робітників у педагогічній та психологічній літературі, охарактеризовано професійну компетентність майбутніх висококваліфікованих робітників та розкрито необхідність використання компетентнісного підходу для забезпечення результативної професійної підготовки учнів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі професійно-технічного навчального закладу. Орієнтація змісту підготовки майбутніх кваліфікованих робітників на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики є актуальним завданням для модернізації й розвитку освіти.

Ключові слова: професійна компетентність, формування, компетентнісний підхід, професійно-технічний навчальний заклад, учні.

Вступ. У Державному переліку професій з підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах однією з провідних на підприємствах машинобудівної і металообробної промисловості є професія токаря по металу. Наявність високої кваліфікації токаря, його професійна компетентність та професіоналізм тісно пов'язані з якістю освіти, яка, у свою чергу вимагає оновлення змісту, урахування державних вимог щодо його якості й обсягу на рівні досягнень науки, техніки, технології й світового досвіду. Важливе значення на сьогодні має також розробка новітнього науково-методичного забезпечення навчально-виробничого процесу, введення в освітнє середовище професійно-технічних навчальних закладів інноваційних підходів до організації навчання, відповідної переорієнтації педагогічного мислення.

Загалом орієнтація змісту підготовки майбутніх токарів на потреби ринку праці та сучасні економічні виклики, удосконалення процесу формування їхньої професійної компетентності є актуальним завданням для модернізації й розвитку освіти, забезпечення її випереджального характеру та спрямованості на зростання економічного потенціалу держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення особливостей професійної освіти також має тривалу історію. Зокрема одними з перших робіт у цьому напрямі були дослідження з історії професійно-технічної освіти Я. Звягільського та М. Іванова «Професійна освіта на Україні», роботи Н. Авдієнко «Народна освіта на Україні», А. Альберштейна та В. Ястржембського «Система народної освіти», С. Сірополка «Історія освіти на Україні» та «Народна освіта на Советській Україні», надруковані у 30-ті роки ХХ ст. Ці дослідники виявили особливості й специфіку процесу професійної підготовки в історичній ретроспективі, зокрема проаналізували варіативність розвитку профосвіти, обумовлену соціально-економічним замовленням.

Наступний етап фундаментальних та прикладних досліджень різних аспектів професійно-технічної освіти припадає на 70-ті роки ХХ ст. Учені С. Батишев, А. Веселов, Е. Осовський, Ю. Татур та ін. вивчали різні проблеми професійно-технічної освіти, економіки, історії робітничого класу та колгоспного селянства. У їх роботах розкрито історію розвитку профтехшколи та педагогічної думки з питань під-

готовки кваліфікованих робітників у контексті соціально-економічного та культурного розвитку країни.

Безпосередньо історію становлення і розвитку системи підготовки робітничих кадрів України з кінця ХІХ до початку 80-х років ХХ століття систематизовано у праці М. Пузанова й Г. Терещенка «Нариси історії професійно-технічної освіти в Українській РСР» [9]. Слід зазначити, що хоча зазначені праці мали чітко виражене ідеологічне спрямування, звеличували роль партійного керівництва закладами та установами професійно-технічної освіти, все ж вони вводили до наукового обігу з питань історії розвитку систем робітничої підготовки значну кількість документального та статистичного матеріалу.

Сьогодні історію професійно-технічної освіти вивчають О. Коханко (становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньої освітою в Україні (1969–1994 рр.)), І. Лікарчук (професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи), Н. Падун (професійно-технічна освіта в Україні (1929–1940)), А. Селецький (розвиток систем робітничої підготовки в Україні), Є. Степанович (становлення і розвиток вищої спеціальної освіти на Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.), О. Сухомлинська (історія українського шкільництва (1905–1935)), М. Харламов (розвиток професійно-технічної освіти в УСРР у 1921–1929 рр.), Л. Шепель (підготовка кадрів спеціалістів в УРСР з робітників і селян (20-ті рр. ХХ ст.)).

Учені В. Бондар, Ю. Зінковський, С. Максименко, Н. Ничкало та ін., які розглядають різні аспекти методології, педагогіки, психології, методики професійної освіти і навчання, звертаючи увагу на необхідність виконання тих завдань, що постали перед економікою, освітою та безпосереднім професійним навчанням кваліфікованих робітників в Україні. Окремі аспекти підготовки фахівців у ПТНЗ є предметом досліджень у дисертаційних роботах Р. Гуревича, Н. Дорошенко, І. Жорової, М. Пальчук, Л. Старовойт, Л. Сушенцевої та ін. Дослідники вказують на важливість реформування галузі професійно-технічної освіти, вибір змісту і форм професійної підготовки кваліфікованих робітників у зв'язку з світовою глобалізацією, міжнародною конкуренцією, потребами ринку праці.

Серед психологів назвати учених, що розглядають компетентність в контексті професіоналізму та професійного розвитку, вивчають окремі сторони, етапи

та фактори, які впливають на формування професійної компетентності та професійне становлення майбутніх фахівців. Так, наприклад, учені Л.Божович, М.Боришевський, Е.Клімов, Е.Зеєр, Т.Кудрявцев, А.Маркова, В.Чебишева, В.Шадріков та ін. з'ясували окремі аспекти становлення особистості професіонала, охарактеризували психічні новоутворення, що забезпечують успішне виконання трудових функцій на кожному з етапів професійного розвитку, зокрема на етапах професійної підготовки, професійної адаптації, самореалізації та професійної зрілості. Сучасні вимоги до підготовки особистості фахівця, особливості адаптації молодих робітників на виробництві, ринку праці досліджують також Н.Вінник, С.Герасіна, С.Моськін, О.Тарасова та ін.

Загалом праці цих дослідників забезпечили викремлення професійної педагогіки в самостійну галузь знань, обґрунтували історичну значимість набутих професійної освіти з позицій гуманістичної й демократичної етики. Зазначені дослідники на основі аналізу широкого кола джерел, з використанням набутих філософії, соціології, педагогіки, психології, економіки та інших наук започаткували новий підхід до визначення основних положень структури та організації професійної освіти. Проте слід зазначити, що проблема формування професійної компетентності майбутніх токарів практично не була предметом окремого наукового дослідження.

Метою статті є розгляд стану дослідження проблеми формування професійної компетентності у кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Одним з пріоритетних на сьогодні є вивчення проблеми удосконалення системи організації професійно-технічної освіти через впровадження компетентнісного підходу. Поняття компетентності почали використовувати спочатку в США, а потім у Західній Європі з 60-х років ХХ ст. Серед перших вчених, хто обґрунтував необхідність впровадження компетентнісного підходу, слід назвати С. Уїддета, Дж. Равенна, В. Хутмаєра та ін.

Спочатку категорії «компетенція» і «компетентність» використовували у теорії й практиці навчання мови (особливо не рідної), а також при аналізі професіоналізму в управлінні, менеджменті та спілкуванні [4]. Сьогодні поняття «компетентність» є досить вживаним. У Словнику іншомовних слів компетентність (лат. *competens* (*competentis*) – належний, відповідний) визначено як коло повноважень тієї чи іншої установи або особи; коло питань, щодо яких особа має знання, досвід [13, с. 282]. За Дж. Равеном, компетентність є специфічною здатністю, що необхідна для ефективного виконання конкретних дій у конкретній предметній сфері та охоплює вузькоспеціальні знання, особливі предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії [10].

У колективній монографії «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» під загальною редакцією О. Овчарук, компетентність потрактовано як спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набуває особистість у процесі навчання та які дозволяють їй визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності [7, с.17].

Загалом поняття «компетентність» сьогодні використовують як результативно-діяльну характеристи-

тику освіти в контексті підготовки молодих людей, необхідну і достатню умову для досягнення результату професійної діяльності. Відповідно компетентнісний підхід проголошено одним із напрямів стратегії розвитку освіти та загалом модернізації змісту й організації професійної освіти.

Власне поняття «професійна компетентність» у багатьох випадках характеризують із погляду того, на що здатна компетентна людина (тобто щодо результату формування компетентності, через відповідні компетенції, насамперед сукупність знань, умінь, навичок, досвіду і т.д.). Зокрема, вчені при визначенні компетентності звертають увагу на її зовнішні прояви. Так, наприклад, Г. Коджаспірова характеризує професійну компетентність як володіння фахівцем необхідною сумою знань, умінь і навичок, що є основою формування професійної діяльності, спілкування й особистості фахівця – носія певних цінностей, ідеалів, свідомості [6].

Насамперед учені визначають професійну компетентність через опис її структури, характеристику структурних компонентів, визначаючи її як сукупність знань, умінь і навичок (через опис відповідних знань, умінь, здатностей і т.д., з використанням терміна «компетенція»). Зокрема Е. Зеєр зазначає, що компетентність – це змістовні узагальнення теоретичних і емпіричних знань, представлених у формі понять, принципів, смислотвірних положень, а також узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності. У найбільш загальному вигляді компетентності, на думку дослідника, можна визначити як цілісну й систематизовану сукупність узагальнених знань [3].

У свою чергу Б. Гершунський вважає, що категорія «професійна компетентність» визначається, головним чином, рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здатностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти й самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи» [1, с.65].

Інші вчені характеризують професійну компетентність у контексті професіоналізму, як синонім до поняття «професіоналізм». Професіоналізмом прийнято позначати особливу властивість людини систематично, ефективно й надійно виконувати складну діяльність у найрізноманітніших умовах. У понятті «професіоналізм» відображено такий ступінь оволодіння людиною професійної діяльності, яка відповідає ustalеним у суспільстві стандартам і об'єктивним вимогам. Зокрема, на думку А. Маркової, професійна компетентність означає насамперед здатності й уміння людини виконувати певні трудові функції, досягати результатів. Дослідниця співвідносить професіональну компетентність із різними аспектами зрілості [8].

Психолого-акмеологічні дослідження трактують професійну компетентність як складову професіоналізму. Зокрема А. Деркач, В. Зазикін та ін. розглядають професійну компетентність як головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму особистості й діяльності, систему знань, коло проблем або питань, що дозволяє суб'єкту праці виконувати професійну діяльність із високою продуктивністю [2]. Основні відмінності компетентності від професіоналізму, на думку А. Деркача й В. Зазикіна, полягають в домінуванні гностичного або когнітивного компонента. Йдеться про наявність у компетентного суб'єкта необхідних професійних знань, важливу

роль рефлексивно-статусного компонента, що дає право за рахунок авторитетності діяти певним чином, а також регулюючу функцію нормативного компонента, який визначає коло повноважень та впливає на форми поведінки й професійних відносин [2].

Загалом урахування результатів психолого-педагогічних досліджень дозволяє стверджувати, що професійну компетентність не можна ототожнювати із професіоналізмом (особливо із професіоналізмом особистості), але вона є необхідною умовою його досягнення. Професійна компетентність є важливою характеристикою якості підготовки фахівця та передумовою ефективності його трудової діяльності. Професійна компетентність є загальнонауковою категорією, однак у різних науках у розуміння її сутнісних характеристик вкладається свій зміст, що обумовлено як завданнями відповідної науки, так і специфікою власне тієї чи іншої професійної діяльності. З урахуванням даних науково-педагогічної літератури компетентність ми будемо розглядати як сукупність взаємозалежних характеристик особистості (знань, умінь, навичок, способів виконання діяльності, досвіду практичного використання знань і вмінь, характеристик мислення, що забезпечують здатність приймати ефективні рішення, діяти раціонально і т.д.), що необхідні для ефективного виконання завдань професійної діяльності.

Використання компетентнісного підходу у професійній освіті є перспективним напрямом її удосконалення та модернізації відповідно до вимог сьогодення. Його відмінність від традиційного, на думку А. Хуторського, полягає у відмові від усталеного накопичення учнями і трансляції викладачем готових знань, певної інформації та відомостей. Уведення компетентнісного підходу, зазначає А. Хуторський, дозволяє ефективно вчити учнів, уміло використовувати набуті знання для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій [14].

Перевага компетентнісного підходу також виявляється у діяльнісному аспекті освіти. І. Родигіна серед переваг компетентнісного підходу називає те, що при ньому основним змістом навчання є дії, операції, що співвідносяться з проблемою, яку потрібно розв'язати. Такий діяльнісний зміст у навчальних програмах, на думку вченої, розкривається через способи діяльності, уміння, навички, які необхідно сформувати, досвід майбутньої професійної діяльності, що його повинні накопичити та осмислити учні, а також через навчальні досягнення учнів при вирішенні професійних, позанавчальних та життєвих завдань [11, с. 17]. У цьому випадку метою навчання стає не засвоєння сукупності відомостей про об'єкти навколишнього світу, а освоєння учнями умінь, необхідних для вирішення різноманітних типових чи нестандартних ситуацій.

Сутність компетентнісного підходу, на думку Г. Селевка, означає поступову переорієнтацію домі-

нуючої освітньої парадигми з переважно трансляції знань, формування навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, розвиток здатності випускника до діяльності в сучасному ринково-економічному, інформаційно і комунікаційно насиченому просторі [12, с.138].

Загалом використання компетентнісного підходу в професійній освіті, на думку вчених, сьогодні дозволяє забезпечувати високий рівень підготовки майбутніх фахівців, ґрунтовне оволодіння випускниками професійних навчальних закладів уміннями успішно виконувати завдання професійної діяльності вже з перших днів роботи за фахом, високу гнучкість та професійну мобільність, підвищувати їх соціальну активність, конкурентоспроможність в ринкових умовах.

Впровадження компетентнісного підходу, як свідчить практика, допомагає співвіднести рівень підготовки у професійно-технічних навчальних закладах з потребами ринкової економіки, забезпечити виробництво високопрофесійними й конкурентоспроможними кадрами. Компетентнісний підхід дозволяє будувати навчальний процес з урахуванням багатопрофільності та багаторівневості й реалізовувати ідеї безперервності, інтеграції, інтенсифікації, стандартизації, індивідуалізації освіти, що забезпечують кожному члену суспільства можливість підвищувати свою кваліфікацію, розширювати коло професійних знань та умінь. У перспективі це допоможе задовольнити освітні запити різних верств населення, потреби споживачів освітніх послуг відповідно до сучасних вимог.

Висновки. Проблеми організації систем професійної підготовки робітників є важливим предметом розгляду в педагогічній та психологічній літературі. Професійну компетентність майбутніх висококваліфікованих робітників можна трактувати як сукупність взаємозалежних характеристик особистості (знань, умінь, навичок, способів виконання діяльності, досвіду практичного використання знань і вмінь, характеристик мислення, що забезпечують здатність приймати ефективні рішення, діяти раціонально і т.д.), що необхідні для ефективного виконання завдань професійної діяльності.

У наш час компетентнісний підхід учені називають одним із перспективних напрямів модернізації професійно-технічної освіти. Сьогодні для забезпечення результативної професійної підготовки випускників професійно-технічних училищ у професійному середовищі необхідне виокремлення переліку необхідних компетентностей як результату навчання. Використання компетентнісного підходу вимагає оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до запланованого результату навчання, варіативності освітніх програм, форм і технологій навчання, висуває певні вимоги використання методів навчання та організації навчальної і виробничої діяльності учнів.

Список використаної літератури

1. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б.С.Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
2. Деркач А.А. Психология развития профессионала / Деркач А.А., Зазыкин В.Г., Маркова А.К. – М.: РАГС, 2004. – 245 с.
3. Зеер Э.Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход: учеб. пособие / Зеер Э.Ф., Павлова А.М., Сыманюк Э.Э. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т, 2005. – 211 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С.34-42.
5. Иванов Д.А. Концепции и компетентностный подход в современном образовании / Д.А.Иванов // Завуч для администрации школ. – 2008. – №1. – С.4-24.

6. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М.Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д.: Изд. центр «МарТ», 2005. – 448 с.
7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: колект. моногр.; під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С, 2004. – 112 с. – (Бібліотека освітньої політики).
8. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К.Маркова. – М.: Просвещение, 1996. – 312 с.
9. Пузанов М.Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Пузанов, Г.Терещенко. – К.:Вища освіта, 1980. – 231с
- 10.Равен Д. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Д.Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 396 с.
- 11.Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В.Родигіна. – Х.: Вид. група «Основа», 2006. – 96 с.
- 12.Селевко Г.К. Компетентности и их классификация / Г.К.Селевко // Нар. образование. – 2004. – № 4. – С.138-143.
- 13.Словник іншомовних слів / уклад. С.М.Морозов, Л.М.Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2002. – 680 с.
- 14.Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А.В.Хуторской // Нар. образование. – 2003. – № 2. – С.58-61.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2016 р.
Рецензент: докт.пед.наук, проф. Діденко О.В.

Паржницький Александр

директор Научно-методического центра профессионально-технического образования в Запорожской области, г.Запорожье, Украина

**ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ
КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

В статье освещены особенности рассмотрения проблемы организации профессиональной подготовки рабочих в педагогической и психологической литературе, охарактеризована профессиональная компетентность будущих высококвалифицированных рабочих и раскрыта необходимость использования компетентного подхода для обеспечения результативной профессиональной подготовки учеников в профессионально-ориентированной образовательной среде профессионально-технического учебного заведения. Ориентация содержания подготовки будущих квалифицированных рабочих на потребности рынка труда и современные экономические вызовы является актуальной задачей для модернизации и развития образования.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентностный подход, профессионально-техническое учебное заведение, ученики.

Parzhnytskyi Oleksandr

Director of Scientific and Methodological Centre of Professional and Technical Education in Zaporizhia region, Zaporizhia, Ukraine

**FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SKILLED WORKERS AS A
PEDAGOGICAL PROBLEM**

The peculiarities of the problem of workers professional training in pedagogical and psychological literature, the professional competence of future skilled workers was featured and the need for competence-based approach to ensure effective training of students in professionally oriented educational environment of vocational institution was revealed in the article. Targeting of content of training of future skilled workers on the labour market and the current economic challenges is an urgent task for the modernization and development of education.

Key words: professional competence, competence approach, vocational school, students.